УДК 811.134.3

Міа Коуту

ТЕРРА СОМНАМБУЛА

(Уривок)
(переклад виконаний **О. М. Вронською**, викладачем Київського національного університету імені Тараса Шевченка)

Поки я бовтався без напряму, то чув балачки людей: цей Кіндзу підхопив китову хворобу. Казали про великого кита, зітхання якого змушує океан прибувати й убувати. Моя схожість на цю тварину тягнула за собою спогади з минулого: ми, маленькі хлопчики, сидімо на дюнах. Ми слухали шепіт хвиль на зламі горизонту, поки чекаємо на появу кита. Саме в тому місці він і повинен був з'явитись, коли сонце сідало на коліна на животі світу. Раптом гучний шум налякав нас: цей велетенський звір почав смоктати воду! Він сьорбав, поки все море не висохло. Ми чули кита, але не бачили його. Доки одного разу не викинувся на пляж один із цих ссавців, надвеликий. Він приплив померти на піску. Ледь дихав, немов тягнув увесь світ на своїх ребрах. Кит був у передсмертній агонії. Люди прибігли зрізати з нього м’ясо, шматки й ще більше шматків вагою у кілограми. Кит ще не помер, а його кістки вже блищали на сонці. Тепер я бачив мою країну як одного з цих китів, які викидаються в агонії на пляж. Смерть ще не настала, а ножі вже крали шматки, кожен намагався відірвати для себе побільше. Немов це була остання тварина, остання нагода урвати собі порцію. Час від часу мені здавалось, що я й досі чую зітхання гіганта, який ковтає вал за валом, перетворюючи надію на спустошливий відлив. У решті решт я народився у ту пору, коли час уже не відбувається. Життя, друзі вже не сприймають і не приймають мене. Я приречений до споконвічної землі, як кит, який помирає на пляжі. Якщо одного дня я наважусь на якесь інше місце, то змушений буду прихопити з собою дорогу, яка не дозволить мені втекти від самого себе. Якщо добре подивитись на речі, я ще більш загублений, аніж мій братик Жуньіту.

Війна зростала й виривала звідти більшу частину мешканців. У самому селищі, яке було центром району, цементні будинки тепер стояли порожніми. Стіни, вкриті дірками від куль, нагадували шкіру прокаженого. Бандити розстрілювали будинки, неначе ті викликали в них лють. Хто знає, мабуть вони цілили не в будинки, а в час, цей час, який приніс цемент і будинки, котрі тривали довше, аніж людське життя. На вулицях розростався чагарник, із вікон росла трава. Здавалось, ліс прийшов за землями, єдиним господарем яких він колись був. Мені завжди казали, що селище це було засновано з дозволу колишньої влади, влади, яка прийшла здалека. Будує будинок не той, хто його зводить, а той, хто в ньому живе. А тепер, без мешканців, цементні будинки гнили, як скелет тварини.

У селищі залишився єдиний торговець: Сурендра Вала, індієць за походженням й покликанням. Мені подобалось відвідувати його, слухати його розмови, куштувати запахи його будинку. Він пригощував мене рясними стравами, такими, від яких слинки течуть. Його дружина Ассма не витримала тяжкості світа. Увесь день вона проводила у тіні прилавка, прихиливши голову на радіо. Що ж вона слухала? Чувся шум, радіо не було налаштовано. Але для неї за цим шумом лунала музика її Індії, мелодії, які лікували ностальгію за Сходом. Від паличок ладану піднімався дим. Очі Ассми слідкували за цими ароматами, безглуздо танцюючи в різних напрямках. Вона дрімала, заколисана шумом. Наприкінці дня Сурендра вимикав радіо, обережно натискаючи пальцями аби не розбудити дружину. Помічник у лавці, Антоніньо, дивився на мене злим поглядом. Це був чорний хлопчик, із темною шкірою, товстуватий. Часто він брехав мені у дверях, кажучи, що хазяїна немає. Здавалось, він заздрив тому, як мене приймали індуси. Моя родина також не хотіла, щоб я заходив до лавки. *Цей тип індус*, казали, немов я не помічав цього. І додавали:

– Індус чорному не товариш.

Протягом років той чоловік доводив протилежне. Тільки-но вийшовши зі школи, я поспішав до його лавки. Я заходив туди і ніби потрапляв до іншого життя. Оскільки мій світ був маленький, я не уявляв собі інших подорожей, окрім цих бунтівливих

візитів. Я години губив у закладі, сидячи серед товарів, поки довгі руки Сурендри легко бігали по тканинах. Саме індієць наставив мої стопи на дорогу, попереджаючи мене про затримку. Сурендра знав, що мій народ не вибачає подібного співіснування. Але він не міг зрозуміти причини. Проблема була не в ньому й не в його походженні. Проблема була в мені. Моя родина боялась, що я віддалюсь від мого споконвічного світу. У них були для цього підстави. По-перше, це була школа. Або ще раніше: моя дружба з моїм учителем, пастором Афонсу. Його уроки тривали й після школи. З ним я отримував інші знання, чаклунство білих, як називав їх мій батько. Від нього я отримав пристрасть до словесності, перетворившись на писаку папірців, немов у них могли прокинутись чари, про які казав старий Таімо. Але ця хвороба була бажаною. Говорити добре, писати дуже добре й, насамперед, розповідати ще краще. Я повинен був отримати знання для доброго майбутнього. Із Сурендрою Вала все було гірше, набагато гірше. З індійцем моя душа ризикувала стати мулаткою, сумішшю низького ґатунку. Цей ризик був реальним. Часто я дозволяв своїм почуттям змішуватись із почуттями Сурендри, неначе учень із новим серцем. Це відбувалось під вечір, коли сидячи на веранді, ми дивились на рештки заходу сонця, які відбивались у водах Індійського океану.

– Бачиш, Кіндзу? На тому березі знаходиться моя батьківщина.

І він ділився зі мною думкою: ми, мешканці узбережжя, були жителями не континенту, а океану. Я й Сурендра мали спільну батьківщину: Індійський океан.

І було так, що ніби-то в безмежному морі розгортались ниті історії, старий клубок, де змішалась наша кров. Ось причина, чому ми стільки часу присвячували поклонінню морю: там були наші спільні пращури, які плавали без кордонів. Це був корінь тієї пристрасті, із якою я проводив час у закладі Сурендри Вала.

– Ми однієї раси, Кінзу: ми індійці!

Він сміявся, повторюючи: не індіанці, а індійці. Я робив вигляд, що мені смішно, але сміявся лише через моє добре ставлення до нього. Поки ми там сиділи, абсолютно нічого не роблячи, я відчував себе обраним. Поки ми обмінювались нашими

несуттєвими справами, Сурендра забував обслуговувати покупців. Це мене тішило: ніхто ніколи нічого не забував через мене.

Це сталось одного вечора: прийшов староста одного із сусідніх селищ. Він оглянув лавку, його очі вилізли з орбіт. Саме я помітив, що він грабує. Я попередив Сурендру, який, у свою чергу, схопив крадія на гарячому. Чоловік вибухнув, розпочав суперечку. Антонінью, товстий помічник, брехав, кажучи, що той чоловік не винний. Він не хотів зраджувати людину своєї раси, підтвердити правоту людини з іншим кольором шкіри. Атмосфера розпалилась. І саме клієнт підкидав туди дрова. Сурендра залишався безпристрасним, вимагаючи лише повернення вкрадених товарів. І тут я перетворився на причину, збільшену та обтяжуючу, люті клієнта. Чужинець наказав Антонінью: нехай він виведе мене або все це перетвориться на питання кулаків, а не розмов. Антонінью поквапився виконати наказ, намагаючись витягнути мене за собою. Але Сурендра втрутився, беручи на себе керівництво моментом. І наказав помічникові виставити незаконного покупця. Антонінью нерішуче чухав пальці на руках. Чужинець підійшов до індійця й прохрипів свою лють і плювки, і його груди піднімались аж до горла. Злість піднімалась по його венах і нервах, поки він не виплюнув її в обличчя Сурендри. Індієць стояв, завмерлий, слина стікала з нього. Навіть обпльований він не виглядав приниженим. Коли я хотів розібратися з чужинцем, Сурендра попросив від мене тиші:

– Облиш, Кіндзу. Якщо ми піднімемо шум, Ассма може прокинутись.

Тоді покупець взяв коробку сірників, склав руки раковиною. *Ось побачиш вогонь від ось цього*, погрожував він розлючено. Індієць подивився на сплячу дружину й сказав:

– Кіндзу, будь ласка: зроби радіо гучніше.

– Так, додай музики, бо індус зараз затанцює, сказав крадій.

І тут сталося несподіване: до крамниці увійшов наддивний чоловік. На ньому майже не було одягу, але в якості компенсації він був укритий намистами, пір'ями, стрічками, прикрасами. І я страшенно здригнувся: руки були обв'язані червоними ганчірками, чарівними браслетами, точно такими самими, які я бачив,

коли виходив із хижки мого покійного батьки. Я не міг відвести очі від фігури прибульця. Небезпечний покупець теж налякався, сірник згорів до кінця в його тремтячих руках. Саме так, з обпаленими руками, він пішов. Щойно прибулий наблизився до прилавка й тихим голосом почав розмовляти з Сурендрою. Гучність радіо не дозволяла мені почути. Я знову підійшов до полички, аби зменшити звук. Коли я повернувся чоловік уже пішов. Я не міг стримати свою цікавість:

– Хто це був?

– Це один із напарамів.

Напарама? Я ніколи не чув про таких людей. Сурендра плутано пояснив. Це були традиційні воїни, благословенні шаманами, які боролись проти підпалювачів війни. Вони принесли мир на землі Півночі. Вони боролись списами, піками, луками. Жодний постріл не турбував їх, вони були броньовані, захищені від куль.

– А навіщо він сюди приходив?

– Він просив тканину. Вона їм потрібна для посвяти інших, які вступають до лав напарамів.

Тоді я розповів Сурендрі про ту ніч, коли я застав одного з цих чоловіків у хижі старого. Я розповів про впертість моєї мами, яка наполягала, що це був дух її чоловіка.

– Вона мала рацію, Кіндзу. Ти бачив свого батька.

– Але, Сурендро...

– Можеш бути впевнений. Це був твій померлий.

– Поясни мені, Суреңдро. поясни мені, з якої причини ти хочеш, аби я повірив у те, чого не бачив.

– Бо я не хочу, щоб ти страждав. Ти мені як син, якого Ассма мені так і не дала.

І він пронизливо подивився на мене з тим спокоєм, який зароджується лише у смутку. Його очі були як у дитини, яка народилась не для того аби навчитись вивертам, необхідним для того, щоб бути щасливим. Тоді моя рука торкнулась його обличчя й я витер слину від плювка, яка ще досі текла.

Mia Couto. Terra Sonâmbula. / Via Couto. – Alfragide: Leya, S.A., 2008.

Переклад надійшов до редколегії 10.10.16